

Peygamberimizin (S.A.V.) Davet Metodu

21 Eylül 2020

Peygamberimizin(s.a.v) Davet Metodu

Hiz. Peygamber'in asli görevi dini tebliğdir. Nitekim Ayet-i Kerime'de;

يَا أَيُّهَا الرَّسُولُ بَلِّغْ مَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ وَإِنْ لَمْ تَفْعَلْ فَمَا بَلَّغْتَ رِسَالَتَهُ وَاللَّهُ يَعْصِمُكَ مِنَ النَّاسِ إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ

Ey Rasûl! Rabbinden sana indirileni tebliğ et. Eğer bunu yapmazsan O'nun elçiliğini yapmamış olursun. Allah seni insanlardan koruyacaktır. Doğrusu Allah, kâfirler topluluğuna rehberlik etmez.¹

Sevgili Peygamberimiz vahiyle donanmış, hikmetle bezenmiş bilge bir muallimdi. İbn Mes"ûd'un ifade ettiği gibi, o (sav), hayrın anahtarlarını da sonuçlarını da öğretmişti.² Hayatın her alanında insanlara faydalı olan pek çok şeyi ashâbına öğretirken, "Ben size, bir babanın evlâdına öğrettiği gibi öğretiyorum." demektedir.³

Diğer bir rivayette de Resûl-i Ekrem Hiz. Âişe'ye

إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ لَمْ يَبْعَثْنِي مُعْتَقًا وَلَكِنْ بَعَثَنِي مُعَلِّمًا مُيسِّرًا

"...Allah beni sıkıntı verip zorlaştırıcı olarak göndermedi. Beni ancak kolaylaştırıcı bir öğretmen olarak gönderdi." 4 buyurarak kendisini eğitici ve öğretici olarak tarif etmişti.

Davetin yani eğitim ve öğretimin önemini çok iyi bilen Hiz. Peygamber, bunu gerçekleştirirken farklı yöntemler uygulardı.

Her şeyden önce o, kendisinden tavsiye isteyen insanların her birinin durumunu, anlayış seviyesini, ruh hâlini ve ihtiyacını dikkate alarak farklı tavsiye ve muamelede bulunurdu. O, beşerî ilişkilerde ve eğitim öğretim faaliyetlerinde muhatapların durumunun daima göz önünde bulundurulmasını öğütlerdi. Allah Resûlü'nün gözettiği bu ilkeleri onun ashâbı da dikkate alırdı.

Nitekim Hiz. Ali, "İnsanlara anlayabilecekleri şeyleri rivayet edin! Allah ve Resûlü'nün yalanlanmasını ister misiniz?"⁵ uyarısını yapmıştı.

Abdullah b. Mes"ûd da "Şayet bir topluluğa akıllarının ermediği bir rivayette bulunursan bu onların bir kısmı için ancak fitne olur."⁶ diyerek her bilginin her topluluğa nakledilmesinin zihnî kargaşaya sebep olabileceğine işaret etmişti.

Hiz. Peygamber, muhatabını mahcup etmez ve onu güç durumda bırakmazdı.

Medineli genç sahâbî Muâviye b. Hakem, yasak olduğunu henüz bilmediği sıralarda namaz esnasında aksıran birisine “Yerhamükâllâh” demişti. Cemaat, bakışlarıyla ona tepki göstermiş, o da “Yazıklar olsun! Ne oluyor da bana bakıyorsunuz?” diye karşılık vermişti. İnsanların üstelemeleri üzerine ise susmak durumunda kalmıştı. Namazın ardından Hz. Peygamber'in kendisine nasıl davrandığını şöyle anlatıyordu: “Ne ondan önce ne de sonra daha güzel öğreten birini gördüm. Vallahi Resûlullah beni ne azarladı ne bana vurdu ne de hakaret etti. Sadece, "Bu namazda insan kelâmı konuşulmaz. Namaz ancak tesbih, tekbir ve Kur'an okumaktır." dedi.”⁷

Hz. Peygamber, insanların kusurlarını yüzlerine vurmaz, hoşlanmadığı tutum ve davranışlar karşısında, “Şu insanlara ne oluyor ki!” veya “İçinizden bazıları şöyle şöyle yapıyorlarmış!” gibi ifadelerle isim vermeden uyarıda bulunarak anlatımda dolaylı bir üslûbu tercih ederdi. Böylelikle muhataplar, topluluk içinde bir mahcubiyet duymadan gerekli dersleri çıkarırlardı.

Hz. Aişe anlatıyor:

كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا بَلَغَهُ عَنِ الرَّجُلِ الشَّيْءَ لَمْ يَقُلْ: مَا بَالُ فُلَانٍ يَقُولُ؟ وَلَكِنْ يَقُولُ: مَا بَالُ أَقْوَامٍ يَقُولُونَ كَذَا وَكَذَا؟

Rasulullah, bir kimsede hoşla gitmeyen bir hal görünce “Filan kimseye ne oluyor da şöyle diyor” demez, “Bir kısım insanlara ne oluyor ki şöyle diyorlar” şeklinde söylerdi. 8

Resûl-i Ekrem, Ezd kabilesinden İbnü'l-Lütbiyye'yi zekât toplamakla görevlendirmişti. Bu zât daha sonra bazı mallarla gelip Resûl-i Ekrem'e, “Şu size aittir, bu da bana hediye olarak verildi.” demişti. Bunun üzerine Resûlullah minbere çıkıp, “Benim görevli olarak gönderdiğim bir memura ne oluyor ki, "Şu size aittir, bu da bana hediye olarak verildi." diyebiliyor! Bu kişi babasının veya anasının evinde otursaydı da bir baksaydı kendisine yine hediye verilir miydi, yoksa verilmez miydi?” diyerek zekât tahsildarının hediye almasını bir nevi rüşvet veya görev suistimali olarak görmüş ve bu vesileyle herkesi bu tür şeylerden sakındırmıştı.⁹

Kutlu Nebî, insanları eğitirken zaman zaman onlara iltifat ederek teşvik etme yöntemini kullanırdı.

Bir gün sahâbenin hafızlarından olan¹⁰ Übey b. Kâ'b'a, “Ey Ebu'l-Münzir! Ezberinde olan âyetlerden hangisi daha büyüktür?” diye sormuştu. O da Allah ve Resûlü daha iyi bilir, deyince, Resûlullah aynı soruyu tekrar sordu. Übey b. Kâ'b, “Allâhü lâ ilâhe illâ hüve'l-hayyü'l-kayyûm” deyince Kutlu Nebî onun göğsüne hafifçe vurarak, “Ebu'l-Münzir, ilim sana mübarek olsun!” buyurdu.¹¹

Ebû Hüreyre'nin, “Kıyamet gününde senin şefaatinle en çok kim mutlu olacak?” sorusu üzerine ise Allah Resûlü, “Ey Ebû Hüreyre, senin bu konulara düşkünlüğünü bildiğim için bu soruyu senden önce kimsenin sormayacağını tahmin ediyordum. Kıyamet günü, benim şefaetimden en çok mutlu olacak kişiler içten bir şekilde "Allah"tan başka bir ilâh olmadığını” söyleyenlerdir.”¹²

buyurarak onun soru sormasından memnun olmuş, onu övmüş ve bu şekilde davranmaya teşvik etmişti.

İnsanları eğitirken ve onlara bir şeyler öğretirken kolaylık göstermek, Hz. Peygamber'in öne çıkan eğitim metoduydu.

عَنْ أَنَسٍ عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ
”يَسِّرُوا وَلَا تُعَسِّرُوا وَبَشِّرُوا وَلَا تُنْفِرُوا“

“Kolaylaştırın zorlaştırmayın; müjdeleyin, nefret ettirmeyin!” 13 ifadeleri, onun eğitimdeki yaklaşımını ortaya koyuyordu.

Hız. Âişe diyor ki, “Peygamber (sav), iki durum arasında tercih yapma durumunda kaldığında, eğer günah değilse en kolay olanını tercih ederdi. Eğer günah ise ondan en uzak duran kimse olurdu. Vallahi, Resûlullah (sav) kendisine dair hiçbir konuda asla intikam peşinde olmamıştır. Fakat o, Allah'ın bir kanunu çiğnenince mutlaka bunun cezasını verirdi.”¹⁴

Resûl-i Ekrem, bu düsturu ashâbına da tavsiye ederdi.

Bir gün yeni Müslüman olmuş fakat henüz dininin ahlâk ve âdâbını öğrenememiş bir adam, zemini toprak ve kumluk olan mescide küçük abdestini bozmuştu. Orada bulunanlar adamın üzerine yürümek üzereyken Resûlullah onlara, “Siz ancak kolaylaştırıcı olarak gönderildiniz, zorlaştırıcı olarak gönderilmediniz. Onun küçük abdestini bozduğu yere bir kova su döküverin.” 15 diyerek müdahale etmiş, sonra da bu adamı yanına çağırıp mescitlerde bu tür şeylerin yapılmayacağına dair nasihatle bulunmuştu.¹⁶

Allah Resûlü'nün terbiye usulünde muhataplarına yumuşak davranmak esastı. O, mütebessim çehresi, tatlı dil ve güzel üslûbuyla muhataplar üzerinde hep olumlu izler bırakırdı. O, “güzel söz sadakadır”¹⁷ buyurmuş hayatında da hep bu üslubu takip etmiştir.

Nitekim Allah onun bu yönünü şöyle anlatıyordu:

فَبِمَا رَحْمَةٍ مِّنَ اللَّهِ لِنْتَ لَهُمْ وَلَوْ كُنْتَ فَظًّا غَلِيظَ الْقَلْبِ لَانْفَضُّوا مِنْ حَوْلِكَ فَاعْفُ عَنْهُمْ وَاسْتَغْفِرْ لَهُمْ وَشَاوِرْهُمْ فِي الْأَمْرِ
فَإِذَا عَزَمْتَ فَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَوَكِّلِينَ

“Allah'tan bir rahmet ile sen onlara yumuşak davrandın! Şayet kaba ve katı yürekli olsaydın hiç şüphesiz onlar etrafından dağılıp giderlerdi...” 18

أَدْعُ إِلَى سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحُكْمَةِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ وَجَادِلْهُمْ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ بِمَنْ صَلَّ عَنْ سَبِيلِهِ وَهُوَ أَعْلَمُ
بِالْمُهْتَدِينَ

“Sen insanları Allah yoluna hikmetle, güzel ve makul öğütlerle davet et, gerektiği zaman da onlarla en güzel tarzda mücadele et. Rabbin, elbette, yolundan sapanları en iyi bildiği gibi kimlerin doğru yola geleceğini de pek iyi bilir.”¹⁹

Ayrıca o, Firavun gibi ceberut yöneticilerin bile yumuşak sözden, nazik tutum ve davranıştan etkilenebilecekleri gerçeğini

اذْهَبَا إِلَىٰ فِرْعَوْنَ إِنَّهُ طَغَىٰ , فَقُولَا لَهُ قَوْلًا لَّيِّنًا لَّعَلَّهُ يَتَذَكَّرُ أَوْ يَخْشَىٰ

âyet-i kerimelerden öğrenmiş ve bu yöntemi kendisi de uygulamıştı.²⁰

Huneyn Savaşı'nda, Resûl-i Ekrem ganimet taksim ettikten sonra bir adam, yapılan taksimatın âdil olmadığını ve Allah rızasının gözetilmediğini söylemişti. Onun bu lafları Resûl-i Ekrem'e ulaşınca, “Allah ve Resûlü adaletli değilse, kim adaletli olabilir ki? Allah, Musa'ya rahmet eylesin, o bundan daha çok eziyet görmüştü fakat sabretti.” demekle yetinmişti.²¹

Adamın edep ve nezaketten uzak bir üslûpla gösterdiği bu tepki, Rahmet Peygamberi'nin, müellefe-i kulûba yani İslâm'a ısındırılması ve kazandırılması arzu edilen bazı kimselere biraz fazla ganimet vermesi sonrasında meydana gelmişti. Halbuki Resûl-i Ekrem'in, Beytül mâl'in beşte bir (humus) hissesinden dilediği gibi harcama hak ve yetkisi bulunuyordu ve sanıldığı gibi herhangi bir adaletsizlik de söz konusu değildi.

Rahmet Elçisi, her şeye rağmen insanları eğiterek kazanmaya çalışırdı. Onlara daima yumuşak davranır ve bu şekilde davranılmasına öncü olurdu. Elbette bireyler yanlış düşünebilir hatta yanlış işler yapabiliirdi. Hatalarından dolayı onları dışlamak, rencide etmek, fayda yerine zarar verebiliirdi. Bu açıdan Allah Resûlü böylesi insanlara da anlayışla yaklaşır ve onları güzellikle eğitirdi.

Bir gün yanına gelen ve zina etmek istediğini söyleyen bir gencin insanlar tarafından azarlandığını görünce onlara mani olmuş, onu yakınına oturtmuştu. Rencide etmeden ve onurunu kırmadan, “Sen annenle zina yapılmasını ister misin? Kızınla zina yapılmasını ister misin? Kız kardeşinle zina yapılmasını ister misin? Halanla zina yapılmasını ister misin? Teyzenle zina yapılmasını ister misin?” şeklinde birkaç soru sormuştu. Genç her defasında, “Hayır. Allah'a yemin ederim, Allah beni sana feda etsin ki, istemem.” diye cevap vermiş, bunun üzerine Allah Resûlü hiç kimsenin annesiyle, kızıyla, kız kardeşiyle, halasıyla teyzesiyle zina yapılmasını isteyemeyeceğini bildirerek ikna olmasını sağlamış ve ona dua ederek göndermişti.²²

Rahmet Elçisi'nin sadece insanlara değil, hayvanlara da aynı şekilde şefkatli ve nazik davrandığı görülmektedir.

Bir gün Hz. Âişe hırçın bir deveye binmiş ve hayvanı sakinleştirmek için yularını sert bir şekilde ileri geri çekmeye başlamıştı. Bunun üzerine Resûlullah (sav) ona, “Ey Âişe, yumuşak davran! Çünkü rıfk (nezaket) nerede bulunursa onu güzelleştirir, nereden çıkarılıp alınırsa o da çirkinleşir.” 23 buyurarak bineğine iyi davranmasını öğütlemişti.

Hz. Peygamber, kimi zaman muhatabını uyarmak, onun ilgi ve merakını artırmak için farklı şekillerde sorular sorarak konuya dikkat çekerti.

Bir gün beraber yolculuk yaptığı Muâz b. Cebel'e, "Ey Muâz! Allah'ın kulları üzerindeki hakkı nedir, biliyor musun?" diye sormuştu. Muâz, "Allah ve Resûlü daha iyi bilir." dedi. Resûlullah, "Allah'ın kulları üzerindeki hakkı, kendisine hiçbir şeyi ortak koşmamaları ve O'na ibadet etmeleridir." buyurdu. Bir süre yol aldıktan sonra yine onun mübarek sesi işitildi: "Peki Ey Muâz! Bunu yaptıkları takdirde kulların Allah üzerindeki hakkı nedir, biliyor musun?" Yine "Allah ve Resûlü daha iyi bilir." dedi Muâz. Resûlullah, "Allah'ın onlara azap etmemesi, 24 onları cennetine koymasıdır." 25 buyurdu.

Peygamber Efendimize Kevser sûresi nazil olduktan sonra, "Bismillâhirrahmânirrahîm." diyerek okumaya başladı ve sûreyi bitirdi. Sonra, "Kevser nedir bilir misiniz?" diye sordu. Sahâbe, "Allah ve Resûlü daha iyi bilir." dediler. Bunun üzerine, "O, Rabbimin bana vaad ettiği, cennette bir nehirdir." buyurdu.²⁶ Buna benzer olarak Hz. Peygamber, "Müflis kimdir bilir misiniz?" ²⁷ "Rabbimizin ne buyurduğunu biliyor musunuz?" ²⁸ gibi sorular sorarak ashâbının dikkatini çekmişti. Fakat yeni hükümlerin konulmasına, sorumlulukların ağırlaşmasına sebep olabileceği endişesiyle yerli yersiz soru sormak âyetle yasaklanmış ve Allah Resûlü de bu şekilde sorulan gereksiz soruları hoş karşılamamıştı.²⁹

Bir soruna değişik yollar göstererek çözüm yolu bulmak, Hz. Peygamber tarafından uygulanan bir yöntemdi.

Bu temelde Râfî" b. Amr el-Gıfârî'nin anlattıkları eğitim üslûbu açısından oldukça dikkat çekicidir: "Henüz çocuk iken ensarın hurma ağaçlarını taşlamıştım. Bunun üzerine beni Peygamber'e (sav) götürdüler. O bana, "Yavrum, hurmayı niçin taşıyorsun?" diye sordu. Ben, "Yemek için!" diye cevap verince Resûlullah (sav), "Hurmayı taşılama, altına düşenlerden ye." dedi. Sonra başımı okşadı ve "Allah'ım, bu çocuğun karnını doyur!" diye dua etti."³⁰

Öyle görünüyor ki korku ve telaş içinde kolundan tutulup götürülen çocuğun cezalandırılması bekleniyordu. Oysa Resûlullah'ın (sav), "Yavrum" hitabıyla kurduğu şefkat dolu iletişim karşısında çocuk, "Yemek için!" diyerek samimi itirafta bulunmuştu.

Hz. Peygamber bazen bir konuyu herkesin anlayabileceği bir örnek tasvir ederek anlatırdı. "Temsil" adı verilen bu yöntemde, soyut olan şey somut olana benzetilerek zihnin daha kolay kavramasına yardımcı olunuyordu.

Meselâ, Resûl-i Ekrem risâleti kabul edenlerle etmeyenleri şöyle bir meselle tasvir etmişti:

"Allah'ın benimle gönderdiği hidayet ve ilim, (farklı yapılardaki) topraklara düşen bol yağmura benzer. Bunlardan bazıları temizdir, suyu alır, bol bitki ve ot yetiştirir.

Bazıları kuraktır, suyu (yüzeyinde) tutar. Bu sudan insanlar yararlanır; hem kendileri içerler hem de (hayvanlarını) sularlar ve ziraat yaparlar. Diğer bir toprak çeşidi de vardır ki dümdüzdür. (Ona da yağmur düşer ama) o ne su tutar ne de bitki yetiştirir. Allah'ın dinini inceden inceye kavrayan, Allah'ın beni kendisiyle gönderdiğinden (hidayet ve ilimden) faydalanan, öğrenen ve

öğreten kimse ile (bunları duyduğu vakit kibrinden) başını bile kaldırmayan ve kendisiyle gönderildiği Allah'ın hidayetini kabul etmeyen kimsenin misali işte böyledir.” 31

Resûl-i Ekrem, “Yeryüzündeki âlimler, gökyüzündeki yıldızlar gibidir.” 32 hadisinde de ulemanın etrafını ilimle aydınlatmasını yıldız benzetmesini kullanarak anlatmıştı.

İnanç, amel ve ahlâk konularına dair Hz. Muhammed (sav) tarafından anlatılan kıssalar, Müslümanların terbiye ve eğitiminde son derece önemli bir tesir oluştuyordu.

Çünkü kıssa anlatımı, muhatabın ilgisini çeken, dinlendiren, özendiren hatta onu büyüleyen bir yöntemdi. Kur'an'da da sıkça zikredilen geçmiş nesillerin iyi ve kötü örneklerinin anlatıldığı, iyiliğe teşvik edici veya kötülükten caydırıcı bu kıssalarda, dinî ve ahlâkî mesajlar mükemmel bir uyumla yerleştirilmiş, eski kavimlerin yaşadıkları iyi ve kötü olaylar edebî sanat ve tasvirlerle anlatılmıştı. Onlar gibi davrananların aynı akıbete uğrayacakları vurgusu yapılarak hitap kitlesinin anlatılanlardan ibret ve ders alması hedeflenirdi.

فَأَقْصَصَ الْقَصَصَ لَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ

“...Kıssayı anlat; belki düşünürler.” 33 âyeti, bir yöntem olarak eğitimde kıssaların etkisinden faydalanmaya işaret etmektedir.

His ve heyecan uyandıran, düşündüren ve geçmişten ibret almayı sağlayan kıssalar, yüce değerlerin, zor ve çetrefil konuların anlaşılmasında etkili birer vasıtaydı. Zira somut örnek vererek tasvir, teşbih ve temsil gibi edebî sanatlar kullanarak bir konuyu anlatmak, muhatap için eğitici bir değer taşıyor ve manevî bir destek sağlıyordu.

Ayrıca kıssalar, felâket ve sıkıntılara karşı dayanma gücünü artırıyor; dua, teselli, sabır ve tevekkül çağrılılarıyla benzer sorunları yaşayan kişileri teşvik ediyordu. Bu yüzden çocuklar ve gençler başta olmak üzere sahâbe, Hz. Peygamber'in anlattığı kıssaları büyük bir dikkat, iştîyak ve heyecanla dinlerlerdi.

Hapsettiği bir kedinin ölümüne sebep olduğundan cehenneme giren ve azap gören bir kadının hâli,³⁴ susuzluktan nemli toprağı yalamakta olan bir köpeğe kuyudan su çıkarıp verdiği için Allah'ın hoşnut olup bağışladığı bir adamın durumu³⁵ Hz. Peygamber'in anlattığı kıssalardan bazılarıdır.

Saadet asrının terbiye, eğitim ve öğretim faaliyetlerinde, verimli ve uygun zaman dilimini seçme ilkesi de göz önünde bulundurulurdu.

Bir adam Abdullah b. Mes'ûd'a gelerek, “Senin her gün bize vaaz vermeni isterdim!” demişti. Abdullah b. Mes'ûd ona, “Sizi usandırırım endişesi beni bundan alıkoyuyor. Bu sebeple ben vaaz için sizin uygun zamanlarınızı gözetiyorum. Nitekim Resûlullah (sav), bıkkınlık vermekten endişe ederek bize vaaz vermek için uygun günleri kollardı.” şeklinde karşılık vermişti.³⁶ Zira anlatılanlara ilgi ve iştîyak uyandırması bakımından bu yöntem, oldukça işlevseldi.

Resûlullah (sav) terbiye ve eğitim üslûbunun gereği olarak her muhatabına ayrı bir değer verirdi. Onunla muhatap olan her bir sahâbî, kendisine daha çok değer verildiğini düşünürdü. Özellikle onun nezdinde çocukların ve gençlerin özel bir yeri vardı. Çocukluk ve gençlik yıllarında hayatı anlamlı kılacak pratik öğütler, düşünce ve inanç esasları onun ilk öğrettiği şeyler arasındaydı.

Nitekim bir gün Abdullah b. Abbâs, Resûlullah"ın (sav) arkasına binmiş, aynı binek üzerinde yolculuk yaparlarken Hz. Peygamber ona şunları söylemişti: "Delikanlı! Sana bazı şeyler öğreteceğim. Allah"ı gözet ki Allah da seni gözetsin. Allah"ı gözet ki Allah"ı daima yanında bulasın. Bir şey istediğinde Allah"tan iste! Yardıma muhtaç olduğunda Allah"tan yardım dile! Şunu bil ki bütün insanlar sana fayda vermek için toplansa Allah"ın takdiri dışında sana faydalı olamazlar. Ayrıca bütün insanlar sana zarar vermek için toplansa Allah"ın takdiri dışında sana hiçbir şeyde zarar veremezler. Bu konuda kalemler kaldırılmış, sayfalar(daki yazılar) kurumuştur."

37

Resûlullah (sav), bazen "Yavrucuğum" ifadesiyle çocuğun duygu dünyasına hitap ediyor, dikkatini topluyor ve söylediklerinin iyi belellenmesini sağlıyordu.

Nitekim Enes b. Mâlik der ki, "Resûlullah (sav) bana, "Yavrucuğum! Hiçbir kimseye kin ve düşmanlığın olmadığı hâlde sabahlamayı ve akşamlamayı başarabilirsen bunu yap!" dedi. Sonra da şöyle buyurdu:"Yavrucuğum! Bu benim sünnetimdir. Kim benim sünnetimi hayata geçirirse gerçekten beni seviyor demektir. Beni seven kimse de benimle birlikte cennette olur." "38

Yine Resûlullah (sav) himayesi altında yetişen Ömer b. Ebû Seleme"nin tabağın içinde elini gezdirdiğini görmüş ve "Yavrum, besmele çek, sağ elinle ye ve önünden ye!" 39 diyerek sofrâ âdâbı konusunda onu uyarmıştı.

Resûl-i Ekrem"ın konuşma ve söyleşilerinde, beden dilini de güzel bir şekilde kullandığı anlaşılmaktadır. Eğitim faaliyetinde muhatabın durumuna göre yumuşak, içten ve dokunaklı bir ses tonuyla veya yüksek sesle konuşmasının yanı sıra jest ve mimikleriyle de muhatabın ruh dünyasını ve fizik varlığını harekete geçirirdi.

Câbir b. Abdullah, Resûlullah"ın hutbe verişini şöyle anlatmaktadır: "Hz. Peygamber hitap ettiği zaman gözleri kızarır, sesi yükselir, sanki bir orduyu uyarıyormuşçasına celallenirdi... Bir defasında işaret parmağıyla orta parmağını bitştirerek, "Kıyamet ile ben, şu şekilde (yakın) gönderildim." buyurdu.40

Hz. Peygamber"ın, ellerini de şöyle kullandığı anlatılmıştır: "... (Herhangi bir şeye veya yere) işaret ettiği zaman bütün avucuyla işaret ederdi. (Herhangi bir hususa) şaşırdığı zaman avucunu ters çevirirdi. Konuşurken avuçlarını birleştirir ve sağ avuç içini, sol başparmağına vururdu..."41

O, "Mümin, mümin için âdetâ birbirini destekleyen bir bina gibidir." derken parmaklarını birbirine kenetlemişti.42

Müslümanların kardeş olduklarından ve birbirleri üzerindeki hak ve dokunulmazlıklarından bahsederken ise sözü takvaya getiren Allah Resûlü, takvanın kalbî bir tavır olduğunu belirtmek üzere üç defa, "Takva buradadır, takva buradadır, takva buradadır." buyurmuş ve o esnada eliyle göğsüne işaret etmişti.⁴³

Yine işaret parmağıyla orta parmağını bitıştırerek, yetimi himaye eden kişinin cennette kendisine ne denli yakın olacağını göstermişti.⁴⁴

"Şüphesiz ki Allah sizin bedenlerinize ve suretlerinize bakmaz; lâkin kalplerinize bakar." buyurduktan sonra aynı şekilde parmaklarıyla göğsüne işaret etmişti.⁴⁵

Hız. Peygamber"ın yüzü kızardığında, kızdığı anlaşılırdı.⁴⁶

Hoşuna giden bir durum olduğunda yine sevinci yüzünden okunurdu.⁴⁷

Hız. Peygamber, anlatacağı konuların daha iyi anlaşılması ve öğrenilmesi için zaman zaman şekiller çizer, benzetmeler yapardı.

Abdullah b. Mes"ûd"dan rivayet edildiğine göre, Resûlullah (sav) bir gün düz bir çizgi çizdi ve "Bu, Allah"ın yoludur." buyurdu. Ardından bunun sağından solundan bazı çizgiler çizdi. Sonra, "Bunlar birtakım yollardır. Her yolun başında, ona çağıran bir şeytan vardır." buyurdu. Sonra da şu âyeti okudu: "Şüphesiz ki bu, benim dosdoğru yolumdur. O hâlde ona uyun. Başka yollara tâbi olmayın. Sonra sizi onun (yani Allah"ın) yolundan ayırır." 48

Bazı durumlarda anlattıklarının daha iyi anlaşılıp kavranabilmesi için bizâtihi uygulayarak anlatırdı.

Bir gün bir bedevî Resûlullah"ın yanına gelerek abdestin nasıl alınacağını sordu. Hız. Nebî, abdest uzuvlarını üçer defa yıkayarak ona abdest almayı gösterdi. Sonra da "Abdest budur. Bundan fazla yapan kimse, günah işlemiş, sınırı aşmış veya haksızlık etmiş olur." 49 buyurdu.

Allah Resûlü"nün tavsiyelerine uymayan kişileri zaman zaman ikaz ettiği de oluyordu.

Bir gün sahâbîlerinden birisi, "Yâ Resûlallah! Falan kişi bize namaz kıldırırken o kadar uzatıyor ki neredeyse namaza gelmeyeceğim." dedi.

Hadisi rivayet eden Abdullah b. Mes"ûd, Hız. Peygamber"i o güne kadar şahit olmadığı bir kızgınlık içersinde, "Ey insanlar! Sizler nefret ettiriyorsunuz. Her kim insanlara namaz kıldırırsa namazı hafifletsin. Çünkü cemaatin içinde hasta olanlar, zayıf olanlar ve iş güç sahibi olanlar vardır." 50 şeklinde hitap ederken gördüğünü belirtmiştir.

Yine Allah Resûlü, zor seferlerden biri olan Tebük Seferi için Müslümanların hazırlık yapmalarını istemiş ancak üç sahâbî bu sefere herhangi bir mazeretleri olmadığı hâlde katılmamışlardı. İnanc ve ibadet noktasında bir ihmalleri olmayan bu sahâbîlerin zor günde sefere katılmamalarına Hız. Peygamber çok üzölmüştü. Sefer dönüşünde Allah"ın emri gelinceye kadar hiçbir kimsenin bu

insanlarla konuşmamasını istemişti. Onların yaptıkları hatayı anlayıp pişman olmalarından ancak elli gün sonra, Allah Resûlü onlarla konuşmaya başlamıştı.⁵¹

Peygamber Efendimiz insanları terbiye edip eğitirken konuşma üslûbuna da çok dikkat ederdi.

Hiz. Âişe, Peygamber Efendimizin üslûbunu şöyle anlatıyordu: "Resûlullah (sav) sizin gibi böyle hızlı konuşmazdı. Aksine yanındakilerin ezberleyebileceği kadar tane tane ve yavaş konuşurdu."⁵² Hatta "Bir olayı anlattığı zaman isteyen kişi onun sözlerini sayabilirdi."⁵³ Önemli gördüğü hususları tekrarlardı.⁵⁴ Bazen de dikkatleri toplamak için sadece giriş cümlelerini tekrarlardı.

Bir gün, "Burnu yere sürtülsün! Burnu yere sürtülsün! Burnu yere sürtülsün!" buyurarak söze başlamıştı. Ashâb hemen meraklanmış, "Kimin yâ Resûlallah?" diye sormaktan kendilerini alamamışlardı. Bunun üzerine Allah Resûlü, "Yaşlı anne babasına veya birine yetişip de onlardan dolayı cennete girmeyenin!" buyurmuştu.⁵⁵

Zaman zaman ashâbına isimleriyle seslenir, "Buyur ey Allah"ın Resûlü." cevabını alırdı. Aynı şekilde seslenir, aynı cevabı alır, bunu birkaç defa tekrarlardı. Bu şekilde muhataplarının dikkatlerini topladıktan sonra söyleyeceklerini anlatırdı.⁵⁶ Önemli konuları bütün cemaate toplu olarak anlattığı gibi tek tek isim söyleyerek anlattığı durumlar da olurdu.⁵⁷

Resûlullah (sav), eğitiminin bir parçası olarak kadınlara özel zaman ayırırdı.

Nitekim Buhârî, "İlim İçin Kadınlara Özel Bir Gün Tahsis Edilir mi?" başlığı altında şu hadise yer verir: Bir gün bir kadın Resûlullah'a (sav) gelerek, "Yâ Resûlallah! Erkekler senin sözlerini rahatça dinliyor. Bize de bir gün ayır, o gün sana gelelim; Allah"ın sana öğrettiklerinden bize öğretirsin." dedi. Resûlullah (sav), "Şu gün toplanın." buyurdu. Bunun üzerine kadınlar toplandılar. Resûlullah (sav) onların yanına gelerek Allah"ın kendisine öğrettiklerinden onlara öğretti.⁵⁸

Demek oluyor ki saadet asrının kadınları, mescidin kapıları kendilerine devamlı açık tutulmasına rağmen Resûlullah"ın (sav) genele hitap eden vaaz, hutbe ve sohbetleriyle yetinmeyerek müstakil bir günde daha özel bir eğitim istemişlerdi. Kadınlara özel olan bu eğitim programında, meseleler doğrudan Resûl-i Ekrem'e soruluyor ve cevapları alınıyordu. Bazen de kadınlar Hiz. Âişe vasıtasıyla bilgi sahibi oluyorlardı.

Nitekim Hiz. Âişe bu durumu şöyle anlatmaktadır: "Ensâr kadınları ne iyi kadınlardır! Hayâ duyguları onların, dinlerini sormalarına ve dinde derin anlayış sahibi olmalarına engel teşkil etmiyordu."⁵⁹

Medine"ye hicretten sonra Mescid-i Nebî"ye bitişik yapılan ve Suffe adı verilen sade bir gölgelik, bir anlamda sistemli eğitim kurumlarının çekirdeğini teşkil ediyordu. Kendilerini bu ilim ve irfan yuvasına adayan ve Ashâb-ı Suffe diye bilinen sahâbîler, Hiz. Peygamber"ın özel ilgisine mazhar oluyor, iâşe ve ibâte giderleri bizzat onun tarafından karşılanıyordu.⁶⁰ En çok hadis rivayet eden

sahâbîlerden olan Ebû Hüreyre,⁶¹ Abdullah b. Ömer⁶² ve Ukbe b. Âmir de⁶³ bu mektepten mezun olmuştu. Vali, kumandan, hâkim, muallim gibi kamu görevlileri, genellikle onlar arasından seçiliyordu.

Ayrıca uzak yerlerde ikamet eden bazı sahâbîler, Resûlullah"ı (sav) ziyaret ederler ve bir süre Suffe"de misafir olarak kalırlardı. Onlar, günümüz kurs ve seminerlerini düşündüren bu kısa süreli eğitim programlarında, dinin hükümlerini öğrenirler, evlerine döndüklerinde aile fertlerine ve yakınlarına öğrendiklerini öğretirlerdi.

Nitekim Mâlik b. Huveyris, Suffe"de kalmalarıyla ilgili şu hatırayı aktarmaktadır: "Resûlullah"ın (sav) yanına gelmiştik, bizler aşağı yukarı aynı yaşlarda delikanlılardık. Yirmi gün onun yanında kaldık. Resûlullah (sav) çok merhametli ve çok şefkatli idi. Ailelerimizi özlediğimizi anlayınca geride kimleri bıraktığımızı sordu. Biz de onları kendisine haber verdik. Resûlullah (sav) bize, "Ailelerinizin yanına dönün, onlarla birlikte oturun, (burada öğrendiklerinizi) onlara da öğretin. Namaz vakti gelince namaz kılmalarını emredin. Biriniz ezan okusun, yaşça en büyüğünüz de size imam olsun!" buyurdu."⁶⁴

Resûl-i Ekrem, ilke olarak faydasız ilimden kaçınır, faydalı ilim isterdi. Onun en çok tekrarladığı ve hatırdaki tutulmasını arzu ettiği dua cümlelerinden birisi şöyleydi: "Allah"ım, senden faydalı bir ilim, helâl bir rızık, tarafından kabul gören bir amel istiyorum!" ⁶⁵ O, "Allah"ım, doymayan nefisten, korkmayan kalpten, faydasız ilimden ve kabul olunmayan duadan sana sığınırım!" ⁶⁶ diyerek de faydasız bilgidan kaçınılması gerektiğini vurgulardı.

Zira insanın maddî-manevî dünyasına katkı sağlayan ve filî kıymet taşıyan faydalı bilgi, canlı-cansız bütün varlıklar için rahmet ve bereket kaynağı olurken faydasız bilgi, hafızaya yük olmasının yanı sıra faydalı bilgilerin unutulmasına da yol açmaktaydı.

İlmin ve âlimin kıymetini bilen Hz. Peygamber, ilimle meşgul olan, ilmi öğreten insanların bulunmamasının yanı sıra yönelmeye, hakikati kaybetmeye neden olacağını bildiriyordu. "Allah, ilmi insanlardan bir anda söküp almaz. Fakat âlimlerin ruhunu alarak ilmi alır. Nihayet geride tek bir âlim kalmadığında, insanlar cahil önderler edinirler. Onlara sorular sorulur ve bilgisizce fetva verirler. Böylece hem saparlar hem saptırırlar!" ⁶⁷

Netice olarak Hz. Peygamber"in ahlâk anlayışı, onun terbiye, eğitim ve öğretim yöntemi, beden, zihin, ruh ve duygu dünyası bakımından güçlü, sağlıklı ve dengeli bir neslin yetişmesi ve geleceğe hazırlanması için en değerli örneğimizdir.

Zira insan eğitimi gibi kutlu bir görev, yumuşaklık ve tevazu kadar ciddiyet, izzet ve vakar da ister. Farklı ortam ve şartlara bağlı olarak Hz. Peygamber"in rehberliğinde, onun hadis ve sünnetlerinde kolaylık, uygulanabilirlik, uyumlu ve ahenkli bir çeşitlilik mevcuttur. Doğrusu, tabiatı ve yetişme tarzı ne olursa olsun her insanın, Kur"ân-ı Kerîm"in zengin ve canlı örneğini sergileyen ve ahlâkî güzellikleri tamamlamak için gönderilen Kutlu Nebî"den alacağı numûne-i

imtisal hâller, örnek tutum ve davranışlar mutlaka olacaktır. Kısaca söylemek gerekirse, Rahmet Elçisi'nin uyguladığı davet, terbiye ve eğitim, rahmete davettir, merhamet eğitimidir.

Hazırlayan: Cihan ÖZEL (Sapanca İlçe Vaizi)

1 Maide, 5/67.

2 Nesâî,Tatbîk,100; İbn Hanbel, 1,438

3 İbn Mâce,Tahâret,16; Nesâî, Tahâret, 36

4 Müslim,Talak,29

5 Buhârî, İlim,49

6 Müslim, Mukaddime,5

7 Müslim, Mesâcid, 33

8 Ebû Dâvûd, Edep, 6 (v,143)

9 Müslim, İmâret,26; Buhârî, Hibe,17

10 Buhârî, Fedâilü'l-Kur'ân, 8; Müslim, Fedâilü's-sahâbe, 116

11 Ebû Dâvûd, vitr, 17

12 Buhârî, Rikâk, 51

13 Buhârî, İlim, 11; Müslim, Cihâd, 6

14 Müslim, Fedâil, 77; Ebû Dâvûd, Edeb, 4

15 Ebû Dâvûd, Tahâret, 136; Tirmizî, Tahâret, 112

16 Müslim, Tahâret, 100; İbn Hanbel, III, 191

17 Buhari, Edeb, 34

18 Âl-i İmrân, 3/159

19 Nahl, 16/125

20 Tâ-Hâ, 20/43-44

21 Buhârî, Farzu'l-humus, 19

22 İbn Hanbel, v, 257

23 Ebû Dâvûd, Cihâd, 1; Müslim, Birr, 79

- 24 Buhârî, Rikâk, 37
- 25 İbn Hanbel, v, 239
- 26 Ebû Dâvûd, Salât, 121-122; Müslim, Salât, 53
- 27 Müslim, Birr, 59; Tirmizî, Sıfatü'l-kıyâme, 2.
- 28 Buhârî, Ezân, 156
- 29 Tirmizî, Hac, 5; Nesâî, Menâsikü'l-hac, 1
- 30 Ebû Dâvûd, Cihâd, 85; İbn Hanbel, v, 31.
- 31 Buhârî, İlim, 20; Müslim, Fedâil, 15
- 32 İbn Hanbel, III, 156
- 33 A'raf 7/176
- 34 Müslim, Selâm, 151; Nesâî, Kûsûf, 14
- 35 Müslim, Selâm, 153; Buhârî, el-Edebü'l-müfred, 137.
- 36 Buhârî, İlim, 12; Tirmizî, Edeb, 72
- 37 İbn Hanbel, I, 293; Tirmizî, Sıfatü'l-kıyâme, 59.
- 38 Tirmizî, İlim, 16.
- 39 Müslim, Eşribe, 108
- 40 Müslim, Cum'a, 43.
- 41 Tirmizî, Şemâil, 97
- 42 Buhârî, Salât, 88
- 43 Müslim, Birr, 32
- 44 Müslim, Zühd, 42; İbn Mâce, Edeb, 6
- 45 Müslim, Birr, 33
- 46 Buhârî, İlim, 28
- 47 İbn Hanbel, IV, 265.
- 48 Dârimî, Mukaddime, 23; İbn Hanbel, I, 435
- 49 İbn Mâce, Tahâret, 48; Nesâî, Tahâret, 105.

- 50 Buhârî, İlim, 28
- 51 Müslim, Tevbe, 53
- 52 Tirmizî, Menâkıb, 9
- 53 Buhârî, Menâkıb, 23
- 54 Müslim, Cum'a, 46; Ebû Dâvûd, Sünnet, 5.
- 55 Müslim, Birr, 9.
- 56 Buhârî, İlim, 49.
- 57 Müslim, Îmân, 351; Buhârî, vesâyâ, 11.
- 58 Müslim, Birr, 152; Buhârî, İlim, 35; İbn Hanbel, II, 247.
- 59 Buhârî, İlim, 50 -bâb başlığı—; Müslim, Hayız, 61.
- 60 Buhârî, Rikâk, 17
- 61 Tirmizî, Menâkıb, 46
- 62 Müslim, Fedâilü's-sahâbe, 140.
- 63 Müslim, Müsâfirîn, 251.
- 64 Nesâî, Ezân, 8; Buhârî, Ezân, 17.
- 65 İbn Mâce, İkâmet, 32; İbn Hanbel, VI, 294.
- 66 Nesâî, İstiâze, 65; Ebû Dâvûd, vitr, 32.
- 67 Buhârî, İlim, 34; Müslim, İlim, 13.